

Bölüm 1

Sosyal Düzen Kuralları ve Hukuk

öğrenme çıktıları

1

Sosyal Düzen ve Kurallar

- 1 Sosyal düzen kurallarını açıklayabilme

Hukuk Kurallarının Sosyal Düzen Kuralları İçindeki Yeri

- 4 Hukuk Kurallarının öğelerini ve özelliklerini sıralayabilme
- 5 Hukuk kurallarının sosyal düzen kuralları içindeki yerini belirleyebilme
- 6 Hukuk ve adalet kavramlarını ilişkilendirebilme

3

Sosyal Düzen Kurallarının Türleri

- 2 Sosyal düzen kurallarının ayırt edici özelliklerini saptayabilme
- 3 Hukuk kuralları, ahlak kuralları, din kuralları ve görgü kurallarını açıklayabilme

2

Hukukta Yaptırım

- 7 Yaptırım kavramını ve hukukta yaptırımın türlerini açıklayabilme

4

Anahtar Sözcükler: • Sosyal (Toplumsal) Düzen • Sosyal Düzen Kuralları • Din Kuralları • Ahlak Kuralları • Hukuk Kuralları • Görgü Kuralları • Müeyyide (Yaptırım) • Adalet

GİRİŞ

Bu ünite de sosyal düzen kavramı ve sosyal düzen kurallarının türleri, hukuk kurallarının sosyal düzen içindeki yeri incelenecektir. Hukukta yaptırım kavramı değerlendirilerek ünite tamamlanacaktır. İnsan, yaşamını sürdürdüğü çevrede diğer insanlarla ve kurumlarla birçok ilişkiye girer. Bu ilişkiler sosyal ilişki olarak adlandırılmaktadır. Bu sosyal ilişkilerin tâbi olduğu düzen ise, sosyal düzen olarak ifade edilmektedir. Genel kabul gören bir yaklaşıma göre sosyal düzen kuralları; din kuralları, ahlak kuralları, görgü kuralları ve hukuk kuralları şeklinde sınıflandırılmaktadır. Hukuk kuralları en önemli sosyal kurallardır. Hukuk kurallarının temel özellikleri genel ve soyut olması, emir ve yaptırım içermesidir. Hukuk kurallarını diğerlerinden ayıran en önemli özellik yaptırımının maddi olmasıdır. Hukuk kurallarına uymama hâlinde kişiye maddi yaptırım uygulanır, kamu gücü devreye girerek kuralı ihlal eden kimseye zor kullanır ve kuralın gereğini yerine getirir. Hukuk kurallarının diğer sosyal düzen kurallarından farkı, bu kuralların devletin zorlayıcı gücüyle desteklenmiş olmasıdır. Sosyal kurallara uyulmadığı takdirde karşılaşılan tepkiye yaptırım denir. Yaptırım farklı türlerde zorlama ile kurallara uyulmasını amaçlamaktadır. Yaptırım din, ahlak ve görgü kurallarına uyulmaması hâlinde manevi nitelik taşıırken, hukuk kurallarına uyulmaması durumunda maddi niteliktedir. Hukuki yaptırımlar ceza, cebri icra, tazminat, geçersizlik ve iptal olmak üzere beş kategoride incelenebilir. Yaptırım, hukuk kuralının ihlali hâlinde ortaya çıkmaktadır. Yaptırımın türü, ilgili hukuk alanı, ihlal edilen hukuk kuralı, ihlalin niteliği ve etkilerine göre belirlenmektedir.

SOSYAL DÜZEN VE KURALLAR

İnsan toplum denilen sosyal çevre içinde yaşamaktadır. İnsan yaşamını sürdürdüğü bu çevrede diğer insanlarla ve kurumlarla birçok ilişkiye girer; bu ilişkiler *sosyal ilişki* olarak adlandırılmaktadır. İnsanın sosyal ilişkileri sayılamayacak kadar çoktur. Bir öğrencinin sabah kalktığı anda ailesi ya da arkadaşlarıyla ilişkileri, okula giriş kapısında güvenlik

görevlileriyle yaşadığı ilişkiler, sınıfta ya da kantinde yaşadığı ilişkilerin hepsi sosyal ilişki olarak adlandırılabilir.

İnsan için belirli bir sosyal çevrede yaşamak önemli bir zorunluluktur. Bazılarına göre bunun sebebi insanda bulunan benzerlerini arama eğilimi; bazılarına göre ihtiyaçlarını karşılama gereksinimi; bazılarına göre içgüdüsel, hayvansal bir gereksinim; bazılarına göre ise barış içinde yaşama zorunluluğudur.

Bu sosyal ilişkiler bazen sorunsuz yürürken bazen de çatışmalara neden olabilir. Örneğin aile içinde yaşanan çatışmalar, kadın erkek çatışmaları, kurumlar arası, hatta ülkeler arası çatışmalar bunlara örnek olarak gösterilebilir. Ancak belirttiğimiz sosyal ilişkiler her ne kadar birtakım çatışmalar içerse de belli bir düzen içinde yürümektedir. Kurallara uyanlar yanında uymayanlar da bulunmasına rağmen, bu düzen kendi dinamiği içinde yürümektedir. İşte sosyal ilişkilerin tâbi olduğu bu düzen, *sosyal düzen* olarak ifade edilmektedir.

Sosyal düzenin herkese yüklediği bazı yükümlülükler ve bazı ödevler vardır. Sosyal düzen içinde, belirtilen ödev ve yükümlere uymamak beraberinde birçok sorunu getirir. Zira sosyal düzen, belli bir ahengi sağlamak için birtakım emir ve yasaklar getirmektedir. Sosyal düzen içinde yaşayan insanların ödevleri, hak ve yetkilerini düzenleyen kurallara *sosyal düzen kuralları* denilmektedir.

Sosyal düzen kurallarının belirli özellikleri bulunmaktadır. Öncelikle bu kurallar *genel* nitelik taşıyor yani ayırıcımsız herkese uygulanır. İkincisi *sürekli* yani bu kurallar çok uzun zamandır ve aralıksız bir biçimde uygulanmaktadır. Üçüncüsü, bunlar *yaptırımlı* kurallardır.

Sosyal düzen kuralları zaman içinde değişim gösterebilirler, hatta bölgeden bölgeye, ülkeden ülkeye dahi farklılaşabilirler. Bir sosyal düzen kuralının zamanla ortadan kalması da söz konusu olabilir. Öte yandan, bir davranış aynı zamanda birden çok sosyal düzen kuralını ihlal edebilir. Örneğin, aynı olay hem ahlak, hem din ve hem de hukuk kurallarına aykırı olabilir. Hırsızlık, adam öldürme gibi.

Öğrenme Çıktısı

1 Sosyal düzen kurallarını açıklayabilme

Araştır 1

Sosyal düzen kurallarının özelliklerini açıklayınız?

İlişkilendir

Adnan Güriz'in "Hukuk Felsefesi" (Üçüncü Basım. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1992) adlı eserini inceleyerek sosyal düzen kurallarının varlık sebebini değerlendirin.

Anlat/Paylaş

Sosyal düzen kurallarının zaman içinde değişim göstermesinin hukuk dünyasında yaratabileceği etkileri tartışınız.

SOSYAL DÜZEN KURALLARININ TÜRLERİ

Sosyal düzen kuralları sayılamayacak kadar çoktur ancak bilimin önemli bir fonksiyonu bilimsel bilgiyi sınıflayarak anlaşılabilir kılmaktır. Bu yönden yaklaşıldığında, sosyal düzen kurallarının, özellikleri de dikkate alınarak sınıflandırılması mümkündür. Genel kabul gören bir yaklaşıma göre sosyal düzen kuralları:

- Din kuralları,
- Ahlak kuralları,
- Görgü kuralları,
- Hukuk kuralları şeklinde sınıflandırılabilir.

dikkat

Sosyal düzen kuralları, ülkeden ülkeye ve hatta şehirden şehire değişebildiği gibi zaman içinde de değişimin konusu olur. Bir sosyal düzen kuralının zamanla bütünüyle ortadan kalkması da söz konusu olabilir.

Din Kuralları

İlkel toplumlarda kuralları koyan ya da oluşturanlar genellikle din adamlarıdır. Bu anlamda din kuralları sosyal düzenin oluşumunda önemli yer tutmuştur. Hatta bu dönemlerde zaman zaman dinsel ve dünyevi otoritenin karıştığı dahi görülmektedir. Dinsel kuralların etkin olduğu toplumlarda hukuk kuralları teokratik temellere dayanmaktadır. Gerçekten, dinsel yönetimin benimsendiği top-

lumlarda din kurallarına uymamak, aynı zamanda hukuk kurallarına da uymamak anlamına gelir. Bu tür toplumlarda din kuralları ile hukuk kuralları genellikle eş anlamlı ve eş değerdedir.

Din kuralları Tanrı ile insanlar arasındaki ilişkileri düzenleyen, Tanrı'nın emir ve yasalarını içeren kurallar bütünüdür. İstisnalar bir yana bırakılırsa din kuralları genellikle kutsal kitaplara dayanmaktadır. Din, evreni yaratan ve yöneten ilahi bir varlığa yani Tanrı'ya inanmayı ve ona ibadeti emreder. Kutsal kitaplarda düzenlenen bu ilişkinin bir boyutu uhrevi yani kişi ile Tanrı ve öbür dünya ilişkileridir. Kutsal kitapların getirdiği kurallar uhrevi olanlar yanında aynı zamanda sosyal yaşamı da düzenlemekte ve bu durumda din kuralları hukuk kuralı niteliğine bürünmektedir. Din kurallarının değişmezliği ve dogmatikliği din kurallarının toplumsal yaşamın gerisinde kalmasına yol açabilmektedir. Din kuralları Tanrı buyruğu olduğu için dogmatik ve statiktir. Din kurallarına uyulmadığı takdirde kişinin günah işleyeceği, Tanrı tarafından cezalandırılacağına inanılır.

Laikleşme hareketi (özellikle Avrupa'da yaşanan Reform hareketi) saf din kurallarının toplumsal yaşamdaki etkisini azaltmıştır. Din kuralları kişinin uhrevi (öbür dünya ve tanrıyla olan) ilişkilerini ilgilendiren alanla sınırlı kalmış; sosyal yaşamda eski önemini yitirmiştir.

Kuşkusuz bugün de din kuralları sosyal düzende bir ölçüde etkilidir. Ancak bu etki oldukça sınırlıdır. Bugün için laikliği benimsemiş ülkelerde din kurallarına uymamanın yaptırımını manevi-

dir. Başka bir deyimle, din kurallarına uymayan kişilere yönelik bir güç kullanımı ya da zorlama söz konusu değildir. Din kurallarına uymayanlar, günahkâr sayılma, toplum dışına itilme gibi manevi yaptırımlarla karşılaşır. Bu tür toplumlarda bir din kuralına uyulmaması hâlinde eğer kişiye maddi bir yaptırım uygulanabiliyorsa, bunun sebebi uyulmayan din kuralının aynı zamanda hukukça benimsenmesi yani hukuk kuralı hâline gelmesidir. Yoksa laik toplumlarda din kuralına uymamanın sadece manevi yaptırımı bulunmaktadır.

dikkat

Din kuralları Tanrı buyruğu olduğu için dogmatik ve statiktir. Din kurallarına uyulmadığı takdirde kişinin günah işleyeceği, Tanrı tarafından cezalandırılacağına inanılır.

Ahlak Kuralları

Değerler sistemi içinde, insan davranışları hakkında “doğru” ya da “yanlış” bulma açısından yapılan değerlendirmelerin bütünü, toplumsal bir kurum olarak ahlakı oluşturmaktadır (Özekes, s. 70). Ahlak kuralları iyilik-kötülük, doğruluk-yanlışlık gibi çeşitli konulardaki değer yargılarıdır. Ahlak kurallarının iki yönü bulunmaktadır: *Nesnel (objektif, sosyal)* Ahlak insanın diğer bireylere karşı olan ödevleri ile ilgilidir. *Öznel (subjektif)* Ahlak kişinin kendi şahsı ve iç dünyasına karşı ödevlerini ifade etmektedir. Örneğin başkaları hakkında kötü düşünmemek, yalan söylememek subjektif ahlaka ilişkin; fakirlere yardım etmek, verilen sözü tutmak objektif ahlakla yakından ilgilidir.

Ahlak zamana, yere, topluma karşı değişir. Ahlak kurallarına uymama hâlinde karşılaşılan yaptırımlar manevidir. Diğer bir ifade ile ahlak kurallarına uymayanlara herhangi bir maddi yaptırımın uygulanması söz konusu olmaz. Ahlak kurallarını ihlal edenlere toplumca ayıplanma, toplum dışına itilme gibi manevi yaptırımlar uygulanır. Buna karşılık, bir ahlak kuralı hukuk tarafından benimsenmişse o ahlak kuralına uymamak aynı zamanda hukuk kuralının da ihlali anlamına geleceği için, maddi yaptırım söz konusu olabilir.

Hukuk kuralları ahlak kurallarına göre daha dar bir alanı kapsar. Zira ahlak kuralları subjektif ve objektif kurallarla hem toplumsal hem de kişisel değer yargılarını içerirken; hukuk kuralları sadece

toplumsal olan, dışa yansıyan davranışlarla ilgilidir. Ahlak kurallarına uymamanın yaptırımı manevi iken hukuk kurallarına uyulmadığı takdirde maddi yaptırımla karşılaşılır. Ahlak kuralları kişilere yükümlülükler getirirken hukuk kuralları hem yükümlülük hem de yetki verebilir.

Görgü (Nezaket) Kuralları

Toplumsal düzen, gündelik ilişkilerde bazı davranış kalıplarına uyulmasını gerektirir. Ahlak kurallarından farklı olan bu kurallar, görgü kuralları olarak adlandırılmaktadır. Bu kurallar tavırlar, yöntemler ve hareket biçimlerinden oluşur. Başkası konuşurken dinlemek, el öpmek, kibarca yemek yemek, selam vermek veya misafir ağırlamak bu kurallara örnek gösterilebilir. Görgü kuralları bazen hukuksallaşabilir, askerde selam vermek bu duruma örnek gösterilebilir.

Görgü kuralları bölgesel ve yöresel olabilir. Belli bir bölgede kendine özgü görgü kuralları ile karşılaşılabilir. Görgü kuralları yazılı değildir, aktararak günümüze ulaşmıştır. Görgü kurallarına uymayanlar görgüsüz, kaba veya saygısız olarak nitelendirilir. Bu anlamda görgü kurallarına uymamanın yaptırımı manevidir.

dikkat

Görgü kurallarına uymamanın yaptırımı manevi niteliktedir.

Hukuk Kuralları

Hukuk kuralları en önemli sosyal kurallardır. İnsan topluluğunun bulunduğu her yerde hukuk vardır. Hukuk kuralları kişilerin dışa yansıyan ilişkilerini düzenlediği gibi toplum yaşamını düzenlemek, huzuru ve barışı sağlamak, dayanışmayı gerçekleştirmek gibi fonksiyonları yerine getirir. Hukuk kurallarının temel özellikleri genel ve soyut olması, emir ve yaptırım içermesidir.

Hukuk kurallarını diğerlerinden ayıran en önemli özellik yaptırımının maddi olmasıdır. Başka bir ifadeyle hukuk kurallarına uymama hâlinde kişiye maddi yaptırım uygulanır, kamu gücü devreye girerek kuralı ihlal eden kimseye zor kullanır ve kuralın gereğini yerine getirir. Hukuk kurallarının diğer sosyal düzen kurallarından farkı, bu kuralların devletin zorlayıcı gücüyle desteklenmiş olmasıdır.

dikkat

Hukuk kuralları toplum hayatında kişilerin birbirleriyle ve toplumla olan ilişkilerini düzenleyen ve uyulması kamu gücüyle yani maddi yaptırımla desteklenmiş sosyal kurallardır.

Hukuk kuralları toplum hayatında kişilerin birbirleriyle ve toplumla olan ilişkilerini düzenleyen ve uyulması kamu gücüyle yani maddi yaptırımla desteklenmiş sosyal kurallardır.

Hukukla ilgili olarak yapılan tanımlar bir bütün olarak değerlendirildiğinde hukuk kurallarının;

- Kişilerin dışa yansıyan davranışlarını düzenlediği,
- Toplumdaki egemen güç, yani üstün siyasal iktidar tarafından belirlendiği,
- Genel olarak kişiler arasındaki ilişkileri düzenlediği,
- Örgütlü siyasal mekanizma aracılığı ile gerçekleştiği,
- Maddi yaptırım içerdiği,
- Toplumsal barışı, hukuk güvenliğini ve adaleti sağladığı görülür.

Diğer sosyal düzen kuralları gibi, hukuk kuralları da insanlar arası ilişkileri düzenler ve bir davranışta bulunma veya bulunmama şeklinde bir emir içerir. Bununla birlikte, hukuk kuralları, belirli bir toplumsal-kültürel çevre içinde şekillense de bu kuralları yapan irade, siyasal iktidarın / devletin iradesidir; ayrıca, diğer sosyal düzen kurallarından farklı olarak, hukuk kurallarına uyulmaması hâlinde devlet (kamu) gücüyle desteklenen maddi yaptırımla karşılaşılır. Bu yaptırım, kuralın konusuna göre çeşitli biçimlerde olabilmektedir. Örneğin, bir alacaklının borcunun ödenmemesi hâlinde icra yoluyla söz konusu borcu ödemeye veya bir vergi borcunu vergi dairesine ödemeye mecbur edilmek, rutin fennî muayenesi yapılmamış bir aracın trafik polisi tarafından trafikten men edilmesi işlemine maruz kalmak ve nihayet bir suçun işlenmesi hâlinde mahkeme kararıyla hürriyetten yoksun bırakılmak gibi. Bu bakımdan, hukuk kurallarının en önemli sosyal düzen kurallarını oluşturduğu rahatlıkla söylenebilir.

Hukuk kuralları, diğer sosyal düzen kurallarından tamamen bağımsız değildir. Tüm sosyal kurallar hemen hemen aynı konuları, yani sosyal hayatı düzenler. Bazı değerler hem hukuk, hem ahlak, hem de din kuralı hâline gelmiş olabilir. Tüm kuralların kesiştiği ortak bir alan bulunduğu gibi, diğerleriyle kesişmeyen, kurallara özgü alanlarla da karşılaşmak mümkündür.

Öğrenme Çıktısı

- 2 Sosyal düzen kurallarının ayırt edici özelliklerini saptayabilme
- 3 Hukuk kuralları, ahlak kuralları, din kuralları ve görgü kurallarını açıklayabilme

Araştır 2

Hukuk kurallarının temel özelliklerini sayınız?

İlişkilendir

Ahlak ve hukuk ilişkisini kurabilmek için Adnan Güriz'in Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınlarından çıkmış olan "Hukuk Felsefesi" adlı kitabını inceleyiniz.

Anlat/Paylaş

Hukuk kuralları ve görgü kuralları arasındaki temel farkları anlatınız.

HUKUK KURALLARININ SOSYAL DÜZEN KURALLARI İÇİNDEKİ YERİ

Hukuk kuralları diğer sosyal düzen kurallarından çeşitli özellikleriyle farklılık arz eder. Bunlar arasında ön plana çıkan özellik ise yaptırımların niteliğine ilişkindir.

Hukuk Kurallarının Öğeleri ve Özellikleri

Genel bir değerlendirme yapıldığında açık veya üstü kapalı biçimde olsun; her hukuk kuralının üç ögesi bulunur. Bunlar; konu, irade (emir) ve yaptırımdır.

Her hukuk kuralının düzenlediği bir konu bulunur. Konu, kanun koyucunun sosyal yaşama ilişkin bakış açısını da yansıtır. Hukuk kuralının konusu kişilerin dışarıya yansıyan ilişkileri; eylem ve işlemleridir. Dolayısıyla bir hukuk kuralı kişinin bir başkasıyla ilişkisine, yaptığı bir sözleşmeye, görmekte olduğu işe ilişkin olabilir.

Hukuk kuralının öğelerinden ikincisi irade (emir) dir. İrade kanun koyucunun yapılmasını uygun bulduğu ya da yasakladığı davranışa ilişkin iradesini ifade eder. Hukuk kuralıyla kanun koyucu açıkça ya da üstü kapalı olarak bir şeyi yasaklar ya da serbest bırakır.

Nihayet, her hukuk kuralında bir yaptırım bulunur. Hukukta yaptırım maddi nitelik taşır. Dolayısıyla, açıkça ya da üstü kapalı biçimde, her hukuk kuralı bir maddi yaptırım içerir. Bu yaptırım ceza, tazminat, cebri icra, geçersizlik ya da iptal olabilir.

Örneğin Türk Borçlar Kanunu'nun 49. maddesine göre, "Kusurlu veya hukuka aykırı bir fiille başkasına zarar veren bu zararı gidermekle yükümlüdür". Bu hükümde konu, başkasına kusurlu veya hukuka aykırı bir fiille verilen zararlar. *İrade (emir)* kişilerin bu tür zararları vermemeleridir. *Yaptırım* ise bu tür zararları verenlerin zararı gidermeleri yani tazmin etmeleri; kısacası tazminattır.

Hukuk kuralları genel, soyut, sürekli ve yaptırıma bağlı kurallardır. Hukuk kuralları soyuttur; somut ve tek bir olay için hazırlanmamıştır. Aynı nitelikteki tüm toplumsal olaylar için geçerlilik taşımaktadır. Bu nedenle hukuk kuralları, düzenlediği tüm olaylara uygulanabilecek niteliktedir. Hukuk kuralları genel niteliktedir. Aynı durumda bulunan tüm kişileri ve aynı vasıftaki tüm olayları kapsamaktadır. Hukuk kuralları kural olarak genç, yaşlı, kadın veya erkeğe aynı şekilde uygulanmaktadır. Hukuk kuralları yürürlükten kaldırılmadıkları sürece,

sürekli olarak uygulanmaktadır. Bu anlamda hukuk kuralları geçici değil, uygulandığı zaman dilimi içinde sürekli. Hukuk kuralları bağlayıcıdır; bu bağlayıcılığa aykırı hareket edilmesi hâlinde maddi yaptırım ortaya çıkmaktadır.

dikkat

Hukuk kuralları genel, soyut, sürekli ve yaptırıma bağlı kurallardır.

Hukuk Kuralları ve Diğer Sosyal Düzen Kurallarının Ayrılması

Hukuk kuralları ve diğer sosyal kuralların birbirinden ayrılması için çeşitli ölçütlerden yararlanılmaya çalışılmaktadır. Bunlardan taraflar bakımından yapılan ayırıma göre, hukuk kuralları iki taraflıdır, diğer kurallar tek taraflıdır. Ancak din, ahlak ve görgü kuralları da iki taraflı olabileceği için bu ölçütün bir anlamı bulunmamaktadır.

Bazılarına göre hukuk kuralları yazılı kurallardır; buna karşın diğer sosyal kurallar yazılı değildir. Bu ölçüt de özellikle kutsal kitaplardan esinlenen din kuralları dikkate alındığında yeterli kabul edilemez.

Bazılarına göre hukuk kuralları toplumsal irade ürünü iken diğerlerinde bu özellik bulunmaz. Ahlak kurallarının da toplumsal iradede kaynaklandığı dikkate alındığında bu ölçüt de anlamlı değildir. Aslında bu ayırımların pratikte çok büyük bir geçerliliği bulunmamaktadır. Tüm sosyal kurallar hemen hemen aynı konuları, yani sosyal hayatı düzenler. Tüm kuralların kesiştiği ortak bir alan bulunduğu gibi, diğerleriyle kesişmeyen, kurallara özgü alanlarla da karşılaşmak mümkündür. Hemen bütün kurallar genel, sürekli, soyut ve caydırıcı nitelik taşır.

Kanımızca, hukuk kuralları ile diğer sosyal kurallar arasındaki ayırım denemeleri gereksizdir. Hukuk kuralları ile diğer sosyal kuralları birbirinden ayırmada en sağlam ölçüt yaptırımın niteliğidir. Diğer sosyal kuralların yaptırımı manevi nitelik taşırken hukuk kurallarının yaptırımı maddidir.

dikkat

Diğer sosyal kuralların yaptırımı manevi nitelik taşırken hukuk kurallarının yaptırımı maddidir.

Hukuk Kurallarına Uyulması ve Özgürlükler

İnsanların hukuk kurallarına neden uydukları üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Gerçekten toplumların büyük bir çoğunluğu hukuk kurallarına uyarlar. Bunun gerisinde çok çeşitli sebepler yatar. Toplumun büyük bir kesimince hukuk kurallarının bağlayıcı olduğu, toplum düzenini sağladığı, adaleti koruduğu kabul edilir. Öte yandan insanlar bir yandan hukuk kurallarına uymanın iç huzur ve rahatlık verdiğini düşünürken aynı zamanda hukuk kurallarını ihlal ederek toplumda olumsuz damga yemek ve dışlanmaktan korkarlar. Bunlara ek olarak çocukluktan itibaren hukuka uymanın bir ödev olduğu öğretilir. Tüm bunlar hukuk kurallarına uyulması sonucunu doğurur.

Hukuk kuralları bir yandan sağladığı özgürlüklerle kişilerin güvende olmalarını sağlarken diğer taraftan birçok sınırlamalar getirerek özgürlükleri daraltmaktadır. Örneğin, hukuk kuralları sayesinde bir yandan otomobil sahibi olma ve otomobil üzerinde mülkiyet hakkını elde ederken hukuk kurallarının getirdiği sınırlamalar sebebiyle otomobili dilediğimiz gibi, istediğimiz hızda kullanamayız. Bu da bize hukukun özgürlükler tanırken, bunları kısıtlayabileceğini de göstermektedir. Ancak bu durumu yadırgamamak gerekir. Zira herkesin sınırsız özgürlüklere sahip bulunduğu bir yerde hiç kimsenin özgür olmayacağı gerçeği unutulmamalıdır. Adalet kavramı hukukun temelini, idealini ve son amacını oluşturur.

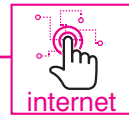
dikkat

Hukukun temelini, idealini ve son amacını adalet kavramı oluşturmaktadır.

Hukuk ve Adalet

Hukuk sisteminin nihai amacı adaleti gerçekleştirmektir. Hukuk devleti demek adaleti sağlayan devlet demektir. Hukukta ve sosyal düzende büyük önem taşıyan adalet kavramını tanımlamak son derece güçtür. Bir tanıma göre adalet “sana yapılmasını istemediğini başkasına yapmamaktır”. Romalı hukukçular adaleti “herkese hakkı olan şeyi vermek konusundaki irade” diye tanımlamışlardır. Bir başka tanımda adalet “olan hukuk değil olması gereken (ideal) hukuk” biçiminde ifade edilmiştir. Genel bir tanım vermek gerekirse “adalet; ahlaka dayanan, herkese hakkı olanı veren, bireylere hürriyet ve eşitlik sağlayan, insan haklarına saygılı ve insanları mutlu eden erdem ve iradedir”.

Aristo adaleti ikiye ayırmaktadır. Aristo’ya göre, insanların şahsi ve özel durumlarına bakılmaksızın aynı işleme tâbi tutulmasına denkleştirici adalet denir. *Denkleştirici adalet* mutlak, aritmetik bir eşitliği ifade eder. Buna karşılık değerlerin dağıtılmasında herkesin yeteneğine ve toplumdaki durumuna göre pay almasında *dağıtıcı adalet* düşüncesi yer alır. Örneğin, devletin herkese eşit oranda sosyal yardım yapmasında denkleştirici adalet düşüncesi, özürsüz ve hastalara diğerlerine göre daha fazla yardım yapılmasında ise dağıtıcı adalet fikri etkili olur. Benzer biçimde devletin herkesten eşit vergi almasında denkleştirici, kazanca göre vergi almasındaysa dağıtıcı adalet fikri etkilidir.

Adalet kavramı için Adnan Güriz’in http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg7/adnan.pdf721 adresindeki makalesine bakabilirsiniz.

Öğrenme Çıktısı

- 4 Hukuk Kurallarının öğelerini ve özelliklerini sıralayabilme
5 Hukuk kurallarının sosyal düzen kuralları içindeki yerini belirleyebilme
6 Hukuk ve adalet kavramlarını ilişkilendirebilme

Araştır 3

Adalet kavramının en genel tanımı nedir?

İlişkilendir

İnsanların hukuk kurallarına hangi sebeplerle uyduklarını değerlendirmek için Ufuk Aydın'ın "Temel Hukuk Dersleri" (Yedinci Basım, Eskişehir: Nisan Kitabevi, 2016) adlı eserini inceleyiniz.

Anlat/Paylaş

Aristo'nun adalet anlayışı hakkındaki fikirlerinizi belirtiniz.

HUKUKTA YAPTIRIM

Her hukuk kuralının bir yaptırımı vardır. Bu yaptırım diğer sosyal düzen kurallarından farklı olarak "maddi" nitelik taşır. Ancak, hukukta yaptırımın bugünkü hâlini alması yüzyıllar süren bir süreç sonrası gerçekleşmiştir.

Yaptırım Kavramı ve Tarihçesi

Devlet adaleti sağlarken objektif ve adaletli hukuk kuralları çıkarmalı ve bu kuralları aynı biçimde uygulamalıdır. Bunda hem toplumun, hem devletin hem de bireyin yararı vardır. Sosyal kurallara uyulmadığı takdirde karşılaşılan tepkiye yaptırım denir. Yaptırım farklı türlerde zorlamayı zorlama ile kurallara uyulmasını amaçlamaktadır. Yaptırım din, ahlak ve görgü kurallarına uyulmaması hâlinde manevi nitelik taşırken hukuk kurallarına uyulmaması durumunda maddi niteliktedir. Bu bakımdan hukukta yaptırım, hukuk kuralına uyulmasını sağlayan, maddi güç uygulanması esasına dayanan bir tepki olarak ortaya çıkar. Hukukta yaptırım özü itibarıyla ceza ve cebir unsurunu içerir; hukuk kuralının yürürlüğü yaptırım olmaksızın sağlanamaz.

Yaptırım hukuk kuralının verdiği emrin yerine getirilmemesi veya kuralın öngördüğü yasağın çiğnenmesi hâlinde geçerlik kazanır.

Yaptırımın tarihçesi incelendiğinde ilk aşamanın *kişisel öç* olduğu görülür. "Sana zarar verene sen de zarar ver" ifadesiyle açıklanabilecek kişisel öç, nesnel

olmaması sebebiyle önemli zararlara yol açmış, zarar verenin yakınlarına da yansması olasılığı yüzünden terk edilmiştir. Ancak bugün dahi kanunlarda kişisel öç yaptırımından kalıntılara rastlanmaktadır.

Yaptırımın ikinci aşamasında kısas uygulamaları dikkati çekmektedir. "Göze göz dişe diş" şeklinde ifade edilebilecek kısas uygulamalarının yarattığı sakıncalar toplumları başka yaptırımlar aramaya yöneltmiştir.

Kısas uygulamalarının sakıncalarını bertaraf etmek için ise *uzlaşma ve hakeme başvurma* gibi yöntemler benimsenmiş; hakemin belirlediği tazminatın ödenmemesi durumunda ise yine kısas uygulamasına olanak tanınmıştır.

Tüm bu yaptırımların sakıncaları, toplumun düzenini sağlamadaki yetersizlikleri, insanlığı yeni arayışlara itmiş ve modern hukuk sistemlerinin ortaya çıkışı ile yaptırım uygulama yetkisi devletin tekeline geçmiştir. Böylece yaptırım *kamusallaşarak* bugünkü niteliğini almıştır. Hatta bugün için yaptırım uygulama tekelinin devlete ait olması çağdaş hukukun ayırıcı özelliği olarak görülmektedir. Yaptırım, hukuk kurallarına uyulmasını sağlayan bir caydırma aracıdır. Yaptırım aynı zamanda hukuk kurallarına aykırılığın sonuçlarını ortadan kaldırmaya çalışmaktadır.

dikkat

Günümüzde yaptırım uygulama tekeli devlete aittir ve çağdaş hukukun ayırıcı özelliği olarak görülmektedir.

Hukukta Yaptırım Türleri

Hukukta yaptırım çeşitli şekillerde ortaya çıkabilir. Bazı yaptırımların insanlar üzerindeki etkileri zayıf iken bazı yaptırımlar daha ağır etkiler yaratır. Hukuki yaptırımlar ceza, cebri icra, tazminat, geçersizlik ve iptal olmak üzere beş kategoride incelenebilir. Yaptırım, hukuk kuralının ihlali hâlinde ortaya çıkmaktadır. Yaptırımın türü, ilgili hukuk alanı, ihlal edilen hukuk kuralı, ihlalin niteliği ve etkilerine göre belirlenmektedir. Tek bir hukuka aykırı eylemden birden fazla yaptırım türü aynı anda ortaya çıkabilir. Örneğin, devlet memurunun bir kişi yaralaması hâlinde ceza, tazminat ve disiplin cezası söz konusu olabilecektir (Özekes, 2015 s.118).

Ceza

Hukuka aykırı davranışlar, suç olarak ceza kanunlarında yer almaktadır. Suçun işlenmesini önlemek, suç işlenmesiyle bozulan toplumsal düzeni kurmak ve suçluyu ıslah etmek amacıyla ceza yaptırımına başvurulmaktadır (Özekes, 2015 s. 118). Suçun karşılığı olan ceza, birçok toplumda temel yaptırım olarak kabul edilir. Öyle ki birçok toplumda yaptırım ile ceza kavramı özdeşleşmiştir. Bunun en temel sebebi ceza yaptırımının ağırlığıdır.

Türk Ceza Kanunu'na göre cezalar *hapis ve adli para cezaları* olmak üzere ikiye ayrılır (TCK m.45). Hapis cezaları ise ağırlaştırılmış müebbet hapis, müebbet hapis ve süreli hapis cezaları şeklinde üç grupta düzenlenmiştir. Adli para cezası belli bir miktar paranın hükümlü tarafından hazineye ödenmesi niteliğini taşır. Türk Ceza Kanunu ayrıca cezalara ek olarak hükümlülerin belli hakları kullanmaktan yoksun bırakılabileceğini de belirtmektedir (TCK m. 53).

Ceza Kanunu'nda düzenlenen cezalar yanında bir de belirli bir topluluğa dâhil olma sonucu, o topluluğun düzenine uyma yükümlülüğünü getiren disiplin hukuku cezaları vardır. Disiplin cezaları arasında uyarma, kınama, aylıktan kesme, geçici uzaklaştırma, ihraç ve benzerleri sayılabilir. Disiplin cezaları ancak belli statülerde bulunan kişilere uygulanabilen yaptırım olması sebebiyle genel cezalardan ayrılır.

Cebri İcra

Cebri icra, bir borç ilişkisinde borcunu kendi rızasıyla yerine getirmeyen borçlunun devlet gücü aracılığıyla bu borcunu yerine getirmesini sağlayan bir yaptırımdır. Örneğin, süresi dolmasına rağmen

oturduğu taşınmazı tahliye etmeyen bir kiracının tahliyesinde ya da boşanma davasının sonucu velayeti anneye bırakılan çocuğu teslim etmeyen babanın durumunda cebri icra yaptırımı uygulanabilir. Benzer şekilde, borçlandığı parayı süresi içinde ve kendisine yapılan uyarıya (ihtara) rağmen hâlâ ödemeyen borçluya karşı da cebri icraya gidilebilir.

Yaptırımın uygulanmasında temelde icra daireleri görevlidir. Hak sahibi öncelikle icra dairesine başvurarak borçlunun yükümlülüğünü yerine getirmesini (örneğin evin tahliyesini, çocuğun teslimini ya da borcun ödenmesini) isteyecektir. Alacaklının elinde bir mahkeme kararı varsa ilamlı icra; para ve teminat alacağına yönelik bir kambiyo senedi varsa ilamsız icra talep edilir. Bunun üzerine icra dairesi önce bir ihtarda bulunacak (ödeme emri, tahliye emri); borçlu hâlâ borcunu yerine getirmemişse icra dairesi hakkı zorla yerine getirecek, yani gerekirse kiracıyı zorla evden çıkaracak, çocuğu zorla babadan alıp anneye verecek ya da alacaklının mallarını haciz edip sattırarak alacaklıya alacağını ödeyecektir.

Tazminat

Tazminat bir kimsenin hukuka aykırılık oluşturmuş kusurlu bir davranışı sonucu başkasına verdiği zararın o kişiye ödettirilmesidir. Tazminat ile zarar arasındaki ilişki, suç ile ceza arasındaki ilişkiye benzer. Suç işleyen kimseye ceza verilir; zarar veren kimse ise tazminat öder.

Tazminata konu zarar maddi ya da manevi olabilir. Maddi zararın karşılığı olan *maddi tazminat*, zarar gören kimsenin mal varlığında iradesi dışında meydana gelen eksilmenin zarar veren tarafından aynen ya da nakden giderilmesidir. Aynen tazminde zarar görenin mal varlığının para ya da para dışındaki şeylerle önceki hâle getirilmesi amaçlanır. Kırılan bir sandalyenin onarılması ya da yenisinin verilmesi gibi. Nakden tazminde ise zarardan sonraki durumla önceki durum arasındaki fark parayla karşılanmaya çalışılır. Yukarıdaki durumda sandalyenin ya da tami masrafinin ödenmesi gibi.

dikkat

Tazminat bir kimsenin hukuka aykırılık oluşturan kusurlu bir davranışı sonucu başkasına verdiği zararın o kişiye ödettirilmesidir. Tazminata konu zarar maddi ya da manevi olabilir.

Manevi tazminat ise genel olarak iki hâlde ödenir. Bir kimsenin bedensel bütünlüğünün zedelenmesi durumunda zarar görene; ağır bedensel zarar veya ölüm hâlinde ise zarar gören ya da ölenin yakınlarına hâkimin uygun göreceği bir miktar para manevi tazminat adı altında ödenir (TBK m.56). Bunun dışında, kişilik değerlerinde iradesi dışında meydana gelen eksilme sebebiyle çekilen üzüntü, elem ve kederin dindirilmesi ve telafi amacıyla manevi tazminat olarak bir miktar para ödenebilir. Manevi zarar, paradan başka yollarla da giderilebilir. Özür dileme, mahkeme kararının ilanı veya kınama yazısı yayımlanması (TBK m.58) manevi zararın giderilmesine yönelik yaptırım türleridir.

Tazminat bir haksız fiilden doğabileceği (TBK m.49 vd.) gibi sözleşmeye aykırı davranıştan da (TBK m.112 vd.) ortaya çıkabilir. Örneğin, bir tartışma sonucu başkasını yaralayan kimsenin verdiği zararın tazminine haksız fiil sebep olmuş iken yapılan anlaşmaya rağmen taahhüt ettiği malı zamanında teslim edemeyen ve zarara yol açan kimsenin tazminat yükümlülüğüne sözleşmeden doğan sorumluluğu yol açmıştır. Her iki hâlde de zarar veren kimse tazminat ödemekle yükümlüdür. Belirtelim ki zarar veren kimse zararını kendiliğinden tazmin etmezse bu kimse aleyhine yukarıda incelediğimiz cebri icra yaptırımı da uygulanabilecektir.

Geçersizlik

Hukuka aykırı bir şekilde yapılan hukuki işleme uygulanan yaptırım geçersizlik yani hükümsüzlüktür. Bir işlemin kanunun aradığı koşullara uyulmadan yapılması onun geçersizliği sonucunu doğurur. Özel hukukta görülen geçersizlik yaptırımının türleri arasında yokluk ve butlan (mutlak, kısmi ve nispi butlan) sayılabilir. Ayrıca yine özel hukukta tek taraflı bağlamazlık, ileri sürülemezlik gibi geçersizlik yaptırımlarına rastlanır.

Yokluk

Yoklukta hukuki işlem kanunun öngördüğü kurucu unsurlardan en az birine uyulmadan yapıldığı için hiç oluşmamış sayılır. Bu tür hukuki işlemler, hukuk düzeninde varlık kazanmamaktadır. Örneğin, evlendirme memuru önünde yapılmamış evlenme işlemi, yani dinî nikâh yok hükümündedir. Hukuk düzeninde hiçbir anlam ifade etmemektedir.

Mutlak Butlan (Kesin Hükümsüzlük)

Mutlak butlan, kanunun öngördüğü kurucu unsurlara sahip olan ancak kanunun emredici hükümlerine aykırı olarak yapılan hukuki işlemler aleyhine uygulanan yaptırımdır. Hukuki işlemin mutlak butlan ile geçersizliğine yol açan sebepler arasında işlemi yapan tarafların hukuki işlem ehliyetine sahip olmaması, işlemin konusunun ahlaka, adaba, kamu düzenine veya kanunun emredici hükümlerine aykırı bulunması, işlemin konusunun imkânsız olması, işlemin geçerlik koşulu olan şekle uygun yapılmaması veya işlemin muvazaalı olması sayılabilir.

Sonuçları birbirine çok benzetmekle birlikte, yokluk yaptırımına tâbi bir hukuki işlem hiç doğmamış kabul edilirken mutlak butlanda işlem doğmuş ama geçersiz sayılmıştır. Klasik bir benzetmeyle yok işlem hiç doğmamış, mutlak butlanla batıl işlem ise ölü doğmuş bir işlemdir.

Mutlak butlan herkesçe ileri sürülebilir, mutlak butlan iddiaları zamanaşımına uğramaz, mutlak butlan hâlini hâkim kendiliğinden dikkate alır; sebep ortadan kalksa bile mutlak butlan yaptırımına tâbi işlem geçerli hâle gelmez. Taraflar anlaşarak mutlak butlanla batıl işlemi geçerli hâle getiremezler.

Yokluk yaptırımına tâbi bir hukuki işlem hiç doğmamış kabul edilir. Mutlak butlanda işlem doğmuş ama geçersiz sayılmıştır.

Nispi Butlan (Göreceli Hükümsüzlük-İptal Edilebilirlik)

Nispi butlan, kanunun öngördüğü unsurlara sahip olan ve kanunun emredici hükümlerine aykırı olmayan bir işlemin, o işlemi oluşturan iradelerden birindeki sakatlık sebebiyle geçersiz sayılmasıdır. Mutlak butlanın tersine nispi butlanda işlem, iradesi sakatlanan kimsenin bunu ileri sürüp ispatlamasına kadar geçerlidir. Ancak iradenin sakatlandığının ortaya çıkmasıyla işlem geçersiz hâle gelir. Eğer iradesi sakatlanan kimse buna rağmen sakatlığı ileri sürmezse işlem geçerli bir işlem kabul edilir. Başlıca nispi butlan sebepleri yanılma, aldatma ve korkutmadır (ikrah) (TBK m.30 vd.). Örneğin, aldatma ile bir işlemi yapan kimse aldatmaya maruz kaldığını iddia eder ve ispatlarsa işlem baştan itibaren geçersiz kılınır. Bu kimse aldatmaya maruz kal-

diğını bilmesine rağmen herhangi bir işlem yapmaz ise yaptığı işlem geçerli bir işlem gibi değerlendirilir (TBK m.38). Nispi butlanı iddia etmemek, uğranılan zarar ve ziyan sebebiyle tazminat talep etme hakkını ortadan kaldırmaz (TBK m.39).

Kısmi Butlan

Kısmi butlanda hukuki işlemin tamamı değil bir kısmının geçersizliği, söz konusudur. Borçlar Kanunu'na göre, sözleşmenin içerdiği hükümlerden bir kısmının geçersizliği sözleşmenin bütünü'nün geçersizliğine yol açmayıp, sadece o hükümlerin (o kısmın) geçersizliğine yol açar. Ancak bu hükümler olmaksızın sözleşmenin yapılmayacağı kabul edilirse sözleşme bütünüyle geçersiz (batıl) kabul edilir (TBK m.20).

Tek Taraflı Bağlamazlık (Eksiklik)

Kurucu unsurları ve geçerlilik gerekleri mevcut olan ve bu yüzden geçerli sayılan bir işlemin, hukuki sonuçlarını doğurması için tamamlayıcı bir dış

olgunun sonradan gerçekleşmesine bağlanmasıdır. Burada, eksik olan işlemin tamamlanması aranır. Eksikliğin tamamlanması ile işlem baştan itibaren geçerli hâle gelir. Örneğin, ayırt etme gücüne sahip bir küçüğün velisinin izni olmadan yaptığı sözleşme tek taraflı bağlamazlık yaptırımına tâbidir. Sözleşme küçüğü bağlamaz ama diğer tarafı bağlar. Velisinin onayı (icazeti) ile sözleşmenin eksikliği tamamlanmış olur ve küçüğü de bağlar hâle gelir. Veli onaylamazsa sözleşme baştan itibaren geçersiz olur.

İptal

Hukuk kurallarına aykırı bir biçimde yapılmış idari işlemlerin idari yargı organlarıncı ortadan kaldırılması hâlinde iptal yaptırımı ortaya çıkar. Anayasa'ya göre, idarenin her türlü eylem ve işlemi yargı denetimine tâbidir (Ana. m.125). Eğer idare organlarının yaptıkları işlemler yetki, şekil, sebep, konu veya amaç yönünden hukuk kurallarına aykırı ise bu işlemler aleyhine idari yargı organlarında iptal davası açılarak işlemin iptali yoluna gidilebilir.

Araştırmalarla İlişkilendir

“...Dava, nişanda takılan takıların ve çeyizin iadesi ile maddi ve manevi tazminat istemine ilişkindir. Yerel mahkemece dava şartı yokluğundan dava dilekçesinin reddine karar verilmiş; karar, davacı tarafından temyiz olunmuştur. Davacı, kızı ile davalı arasında nişan yaptıklarını ve imam nikahı yaparak düğün tarihi yakın olması sebebiyle kızının davalının yanında kalmaya başladığını, ancak iki ay aile hayatı sürmelerinin ardından kızının evden gönderildiğini, nişanda takılan bilezik ve diğer takılar alıkonulduğundan, nişanda takılan takıların ve çeyizin iadesi ile fazlaya dair haklarını saklı tutarak ..TL maddi,..TL manevi tazminat istemiştir. 4787 Sayılı .. 4/1. maddesi gereğince, 4721 Sayılı .. doğan dava ve işlere aile mahkemesinde bakılır. Eldeki davada, davacının nişanın bozulması sebebiyle davalı tarafından alıkonulan ziynet eşyasının iade

edilmediği öne sürülerek ziynet eşyalarının iadesi ve tazminat istenmiş olup esasen taraflar gayri meşru olarak fiilen birlikte yaşamaya başlamış ve bu birliktelik iki ay kadar sürerek ayrılmışlardır. Eldeki uyuşmazlığın konusu ... içerisinde yer almamaktadır. Bu sebeple davaya aile mahkemesinde değil, genel mahkemede bakılması gerekir. Yerel mahkemece açıklanan yönler gözetilerek, davanın genel hükümlere göre genel mahkeme olan asliye hukuk mahkemesinde görülerek işin esası ile ilgili bir karar verilmesi gerektiğinden görevsizlik kararı verilmesi gerekirken, dava şartı yokluğundan dava dilekçesinin reddine karar verilmiş olması usul ve yasaya uygun düşmediğinden kararın bozulması gerekmiştir...” 4. HD, 25.1.2016, E. 2015/15590, K. 2016/865

Kaynak: <http://www.kazanci.com/>.

Öğrenme Çıktısı

7 Yaptırım kavramını ve hukukta yaptırımın türlerini açıklayabilme

Araştır 4

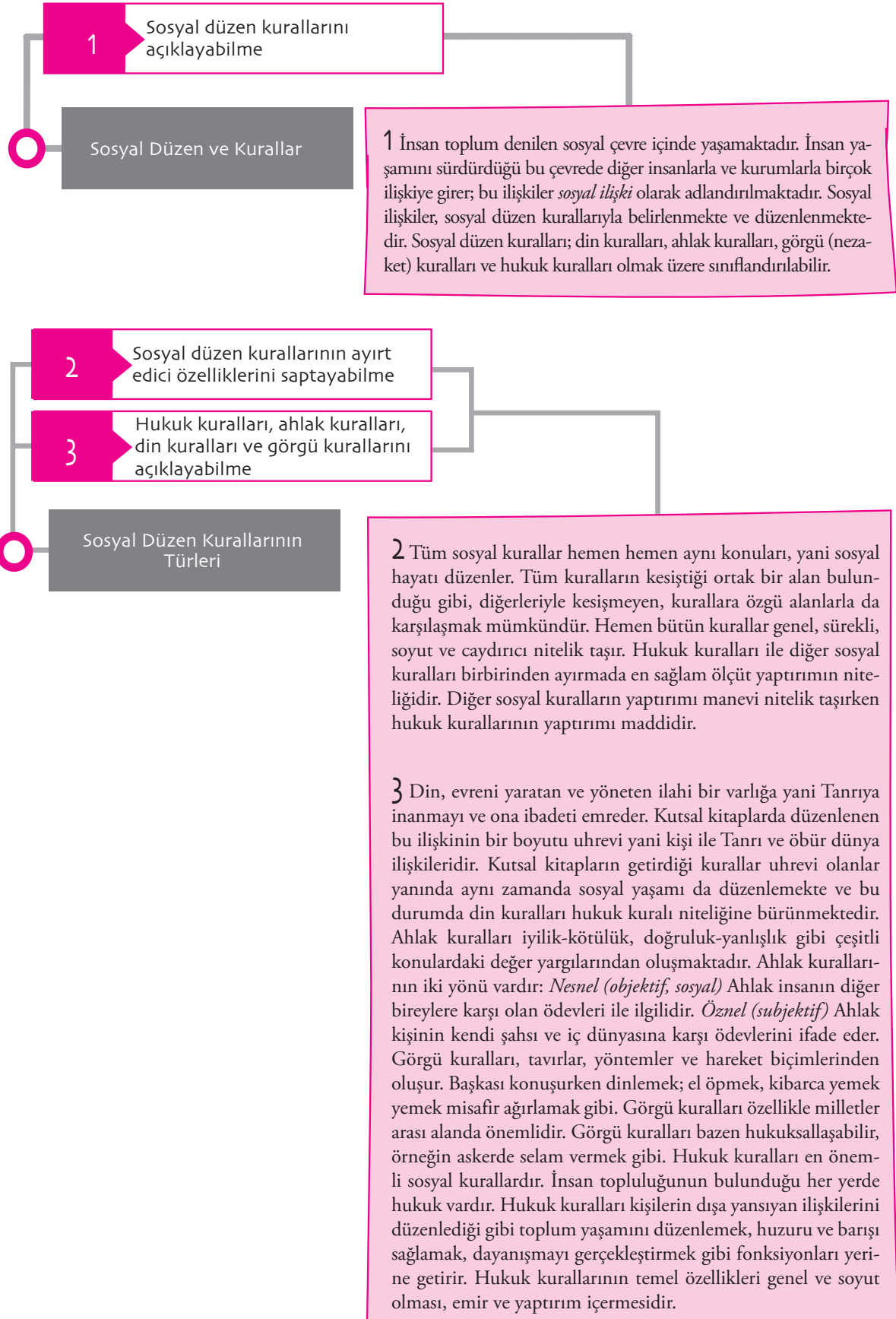
Yokluk ve mutlak butlan kavramlarını karşılaştırarak açıklayınız?

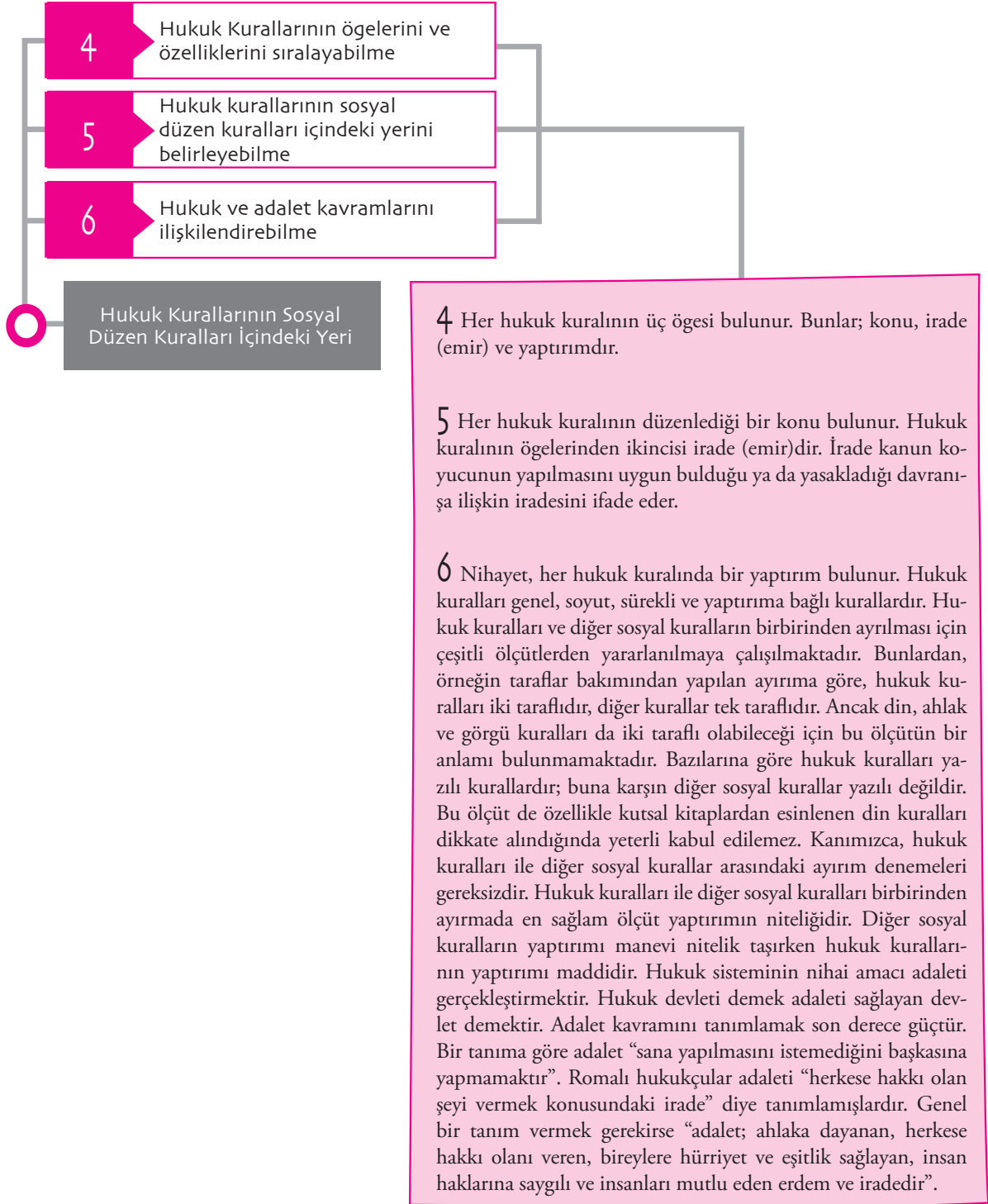
İlişkilendir

“Cebri icra” kavramı hakkında daha geniş bilgi sahibi olabilmek için, Muhammet Özeken’in **“Temel Hukuk Bilgisi”** (Altıncı Basım. Ankara: Yetkin Yayınları. 2015) adlı eserini inceleyiniz.

Anlat/Paylaş

“Tek taraflı bağlamazlık” yaptırımı için örnek veriniz.

7

Yaptırım kavramını ve hukukta yaptırımın türlerini açıklayabilme

Hukukta Yaptırım

7 Sosyal kurallara uyulmadığı takdirde karşılaşılan tepkiye yaptırım denir. Hukuk kurallarını diğer sosyal düzen kurallarından ayıran en önemli özellik, bu kurallar bütünü maddi bir yaptırıma sahip olmasıdır. Yaptırım din, ahlak ve görgü kurallarına uyulmaması hâlinde manevi nitelik taşıırken hukuk kurallarına uyulmaması durumunda maddi niteliktedir. Bu bakımdan hukukta yaptırım, hukuk kuralına uyulmasını sağlayan, maddi güç uygulanması esasına dayanan bir tepki olarak ortaya çıkar. Hukukta yaptırım türleri; ceza, cebri icra, tazminat, geçersizlik ve iptal olarak sıralanabilir.

Suçun karşılığı olan ceza birçok toplumda temel yaptırım olarak kabul edilir. Türk Ceza Kanunu'na göre cezalar *hapis ve adli para cezaları* olmak üzere ikiye ayrılır (TCK m.45). Hapis cezaları ise ağırlaştırılmış müebbet hapis, müebbet hapis ve süreli hapis cezaları şeklinde üç grupta düzenlenmiştir. *Cebri icra*, bir borç ilişkisinde borcunu kendi rızasıyla yerine getirmeyen borçlunun devlet gücü aracılığıyla bu borcunu yerine getirmesini sağlayan bir yaptırımdır. Örneğin, süresi dolmasına rağmen oturduğu taşınmazı tahliye etmeyen bir kiracının tahliyesinde ya da boşanma davasının sonucu velayeti anneye bırakılan çocuğu teslim etmeyen babanın durumunda cebri icra yaptırımı uygulanabilir. Tazminat bir kimsenin hukuka aykırılık oluşturan kusurlu bir davranışı sonucu başkasına verdiği zararın o kişiye ödetilmesidir. Tazminata konu zarar maddi ya da manevi olabilir.

Hukuka aykırı bir şekilde yapılan hukuki işleme uygulanan yaptırım *geçersizlik* yani hükümsüzlüktür. Bir işlemin kanunun aradığı koşullara uyulmadan yapılması onun geçersizliği sonucunu doğurur. Özel hukukta görülen geçersizlik yaptırımın türleri arasında yokluk ve butlan (mutlak, kısmi ve nispi butlan) sayılabilir. Ayrıca yine özel hukukta tek taraflı bağlamazlık, ileri sürülemezlik gibi geçersizlik yaptırımlarına rastlanır. Hukuki işlemin kanunun öngördüğü kurucu unsurlardan en az birine uyulmadan yapılması hâlinde yokluk söz konusudur. *Mutlak butlan*, kanunun öngördüğü kurucu unsurlara sahip olan ancak kanunun emredici hükümlerine aykırı olarak yapılan hukuki işlemler aleyhine uygulanan yaptırımdır. *Nispi butlan*, kanunun öngördüğü unsurlara sahip olan ve kanunun emredici hükümlerine aykırı olmayan bir işlemin, o işlemi oluşturan iradelerden birindeki sakatlık sebebiyle geçersiz sayılmasıdır. *Kısmi butlanda* hukuki işlemin tamamının değil bir kısmının geçersizliği söz konusudur. Kurucu unsurları ve geçerlilik gerekleri mevcut olan ve bu yüzden geçerli sayılan bir işlemin, hukuki sonuçlarını doğurması için tamamlayıcı bir dış olgunun sonradan gerçekleşmesine bağlanmasıdır. Burada, eksik olan işlemin tamamlanması aranır. Eksikliğin tamamlanması ile işlem baştan itibaren geçerli hâle gelir. Hukuk kurallarına aykırı bir biçimde yapılmış idari işlemlerin idari yargı organlarıncan ortadan kaldırılması hâlinde iptal yaptırımı ortaya çıkar. Anayasa'ya göre, idarenin her türlü eylem ve işlemi yargı denetimine tâbidir (Ana. m.125).

1 Kişinin ailesi, arkadaşları veya diğer insanlarla arasındaki ilişki aşağıdaki kavramlardan hangisi ile ifade edilmektedir?

- A. Düzen B. Sosyal ilişki
C. Ahlak D. Görgü
E. Çevre

2 Tanrı, insan ve diğer dünya ile ilişkileri düzenleyen, manevi nitelikte yaptırıma sahip sosyal düzen kuralı aşağıdakilerden hangisidir?

- A. Hukuk kuralı
B. Ahlak kuralı
C. Görgü kuralı
D. Örf Adet kuralı
E. Din kuralı

3 Sosyal düzen kurallarına uyulmaması halinde gösterilen tepkiye ne ad verilir?

- A. Ceza B. Kınama
C. Uyarı D. İhtar
E. Yaptırım

4 Hukuk kurallarını diğer sosyal düzen kurallarından ayıran ölçüt aşağıdakilerden hangisidir?

- A. Yazılılık
B. Sosyal ilişkileri düzenleme
C. Maddî yaptırım
D. Değişmezlik
E. Süreklilik

5 Aşağıdakilerden hangisi hukuk kuralının özelliklerinden biri **değildir**?

- A. Hukuk kurallarının, dinamik ve toplumun ihtiyaçlarına göre değişebilir olması
B. Hukuk kurallarının kişilerin dışı yansıyan davranışlarını düzenlemesi.
C. Hukuk kurallarının toplumsal barış, adalet ve hukuki güvenliği sağlaması.
D. Hukuk kurallarının, genel olarak kişiler arasındaki ilişkileri düzenlemesi.
E. Hukuk kurallarının yaptırımının manevi nitelikte olması.

6 Borç ilişkisinde borcunu kendi rızasıyla yerine getirmeyen borçlunun devlet gücü aracılığıyla bu borcunu yerine getirmesini sağlayan yaptırım, aşağıdakilerden hangisidir?

- A. Tazminat B. Ceza
C. Cebri icra D. Yokluk
E. Mutlak butlan

7 Korkutma ile gerçekleştirilen bir hukuki işlem aşağıdaki yaptırım türlerinden hangisi ile geçersizdir?

- A. Yokluk B. Kısmi butlan
C. Mutlak butlan D. Nispi butlan
E. İhtar

8 (A) ve (B)'nin dini görevli huzurunda yaptıkları nikahın hukuki yaptırımı aşağıdakilerden hangisidir?

- A. Mutlak butlan
B. Yokluk
C. İptal edilebilirlik
D. Kısmi butlan
E. Nispi butlan

9 Hukuk kurallarına aykırı bir biçimde yapılmış idari işlemlerin idari yargı organlarıınca ortadan kaldırılması halinde ortaya çıkan yaptırım, aşağıdakilerden hangisidir?

- A. İptal
B. Yokluk
C. Tazminat
D. Ceza
E. Butlan

10 Kanunun öngördüğü unsurlara sahip olan ve kanunun emredici hükümlerine aykırı olmayan bir işlemin, o işlemi oluşturan iradelerden birindeki sakatlık sebebiyle geçersiz sayılması, aşağıdaki yaptırımlardan hangisi ile ifade edilmektedir?

- A. Kısmi butlan
B. İptal
C. Mutlak butlan
D. Yokluk
E. Nispi butlan

1. B

Yanıtınız yanlış ise “Sosyal Düzen ve Kurallar” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

2. E

Yanıtınız yanlış ise “Din Kuralları” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

3. E

Yanıtınız yanlış ise “Yaptırım Kavramı ve Tarihçesi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

4. C

Yanıtınız yanlış ise “Hukuk Kuralları ve Diğer Sosyal Düzen Kurallarının Ayrılması” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

5. E

Yanıtınız yanlış ise “Hukuk Kurallarının Ögeleri ve Özellikleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

6. C

Yanıtınız yanlış ise “Hukukta Yaptırım Türleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

7. D

Yanıtınız yanlış ise “Hukukta Yaptırım Türleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

8. B

Yanıtınız yanlış ise “Hukukta Yaptırım Türleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

9. A

Yanıtınız yanlış ise “Hukukta Yaptırım Türleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

10. E

Yanıtınız yanlış ise “Hukukta Yaptırım Türleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

1

Araştır Yanıt Anahtarı

Araştır 1

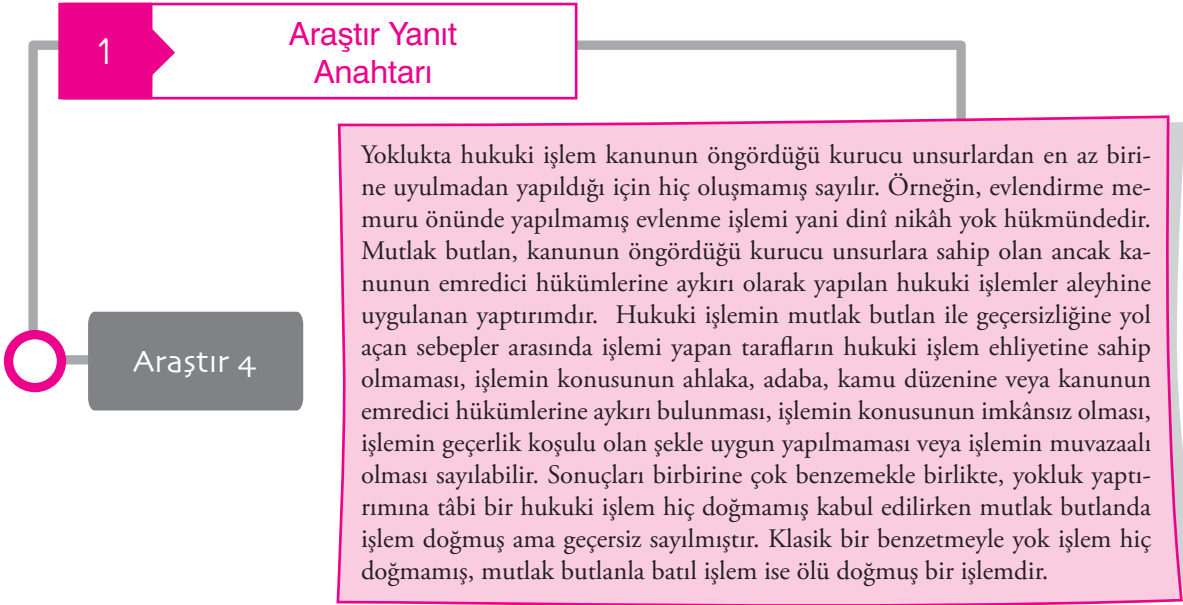
Sosyal düzen kurallarının belirli özellikleri bulunmaktadır. Öncelikle bu kurallar *genel* nitelik taşır yani ayırsız herkese uygulanır. İkincisi *sürekli*dir yani bu kurallar çok uzun zamandır ve aralıksız bir biçimde uygulanmaktadır. Üçüncüsü, bunlar *yaptırımlı* kurallardır.

Araştır 2

Hukuk kuralları en önemli sosyal kurallardır. İnsan topluluğunun bulunduğu her yerde hukuk vardır. Hukuk kuralları kişilerin dışı yansıyan ilişkilerini düzenlediği gibi toplum yaşamını düzenlemek, huzuru ve barışı sağlamak, dayanışmayı gerçekleştirmek gibi fonksiyonları yerine getirir. Hukuk kurallarının temel özellikleri genel ve soyut olması, emir ve yaptırım içermesidir.

Araştır 3

En genel tanımıyla adalet; ahlaka dayanan, herkese hakkı olanı veren, bireyle- re hürriyet ve eşitlik sağlayan, insan haklarına saygılı ve insanları mutlu eden erdem ve iradedir.

Kaynakça

- Anayurt, Ömer (2011). **Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kavramları**. On birinci Basım. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Aral, Vecdi (2010). **Hukuk ve Hukuk Bilimi Üzerine**. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Aydın, Ufuk (2016). **Temel Hukuk Dersleri**. Yedinci Basım. Eskişehir: Nisan Kitabevi.
- Gözler, Kemal (2009). **Hukukun Temel Kavramları**. Altıncı Basım. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Güriz, Adnan (1992). **Hukuk Felsefesi**. Üçüncü Basım. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Güriz, Adnan (1996). **Hukuk Başlangıcı**. Beşinci Basım. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Özekes, Muhammet (2015). **Temel Hukuk Bilgisi**. Altıncı Basım. Ankara: Yetkin Yayınları.

İnternet Kaynakları

http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg7/adnan.pdf721